

Комплексни числа в геометрията

Калина Николова

УВОД В КОМПЛЕКСНИТЕ ЧИСЛА

Комплексно число

Дефиниция 1: Комплексно число е число, което може да бъде представено под формата $a+ib$, където a и b са реални числа, а i е имагинерната единица, за която е вярно уравнението $i^2 = -1$. Наричаме a реална част, а b – имагинерна част.

$$z = a + ib, \quad z \in \mathbb{C}$$

$$a = \operatorname{Re} z$$

$$b = \operatorname{Im} z$$

Следствие: Можем да представим реалните числа като комплексни с имагинерна част 0. (Тоест $a = a + 0 \cdot i$, $a \in \mathbb{R}$)

Дефиниция 2: Комплексно число $z = (a, b)$ можем да дефинираме и като наредена двойка от реални числа a и b .

Следствие: Две комплексни числа $z_1 = (a_1, b_1)$ и $z_2 = (a_2, b_2)$ равни $\Leftrightarrow a_1 = a_2$ и $b_1 = b_2$.

Множеството на комплексните числа се бележи с $\mathbb{C}$, тоест $\mathbb{C} = \{(a, b) | a, b \in \mathbb{R}\}$.

Аритметични свойства на комплексните числа

Ще разгледаме две комплексни числа $z_1 = a_1 + ib_1$, $z_2 = a_2 + ib_2$ и $z_3 = a_3 + ib_3$ (или $z_1 = (a_1, b_1)$, $z_2 = (a_2, b_2)$ и $z_3 = (a_3, b_3)$):

Събиране / изваждане:

$$z_1 + z_2 = (a_1 + a_2, b_1 + b_2), \quad z_1 - z_2 = (a_1 - a_2, b_1 - b_2)$$

Умножение:

$$z_1 \cdot z_2 = (a_1 a_2 - b_1 b_2, a_1 b_2 + a_2 b_1)$$

Деление:

$$\frac{z_1}{z_2} = \left(\frac{a_1 a_2 + b_1 b_2}{a_2^2 + b_2^2}, \frac{a_2 b_1 - a_1 b_2}{a_2^2 + b_2^2} \right)$$

- $z_1 + z_2 = z_2 + z_1$, комутативност при събиране;
- $(z_1 + z_2) + z_3 = z_1 + (z_2 + z_3)$, асоциативност при събиране;
- $z_1 z_2 = z_2 z_1$, комутативност при умножение;

- $(z_1 z_2) z_3 = z_1 (z_2 z_3)$, асоциативност при умножение;
- $(z_1 + z_2) z_3 = z_1 z_3 + z_2 z_3$, дистрибутивност.

Дефиниция: **Комплексно спрегнато** на дадено число $z = a + ib$, $z \in \mathbb{C}$ наричаме число с равна реална част и равна имагинерна част, взета с обратен знак. Означаваме:

$$\bar{z} = a - ib$$

Свойства:

- $\bar{\bar{z}} = z$, $z \in \mathbb{C}$
- $\overline{z_1 + z_2} = \bar{z}_1 + \bar{z}_2$, $z_1, z_2 \in \mathbb{C}$
- $\overline{z_1 \cdot z_2} = \bar{z}_1 \cdot \bar{z}_2$, $z_1, z_2 \in \mathbb{C}$
- $z + \bar{z} = 2 \operatorname{Re} z$, $z \in \mathbb{C}$
- $z - \bar{z} = 2i \operatorname{Im} z$, $z \in \mathbb{C}$
- $z \cdot \bar{z} = a^2 + b^2$, $z \in \mathbb{C}$
- $z \in \mathbb{R} \Leftrightarrow z = \bar{z}$, $z \in \mathbb{C}$
- $\overline{\left(\frac{z_1}{z_2}\right)} = \frac{\bar{z}_1}{\bar{z}_2}$, $z_1, z_2 \in \mathbb{C}$

Дефиниция: **Абсолютна стойност (модул)** на дадено число $z = a + ib$, $z \in \mathbb{C}$ се дефинира като:

$$|z| = \sqrt{a^2 + b^2}$$

Свойства:

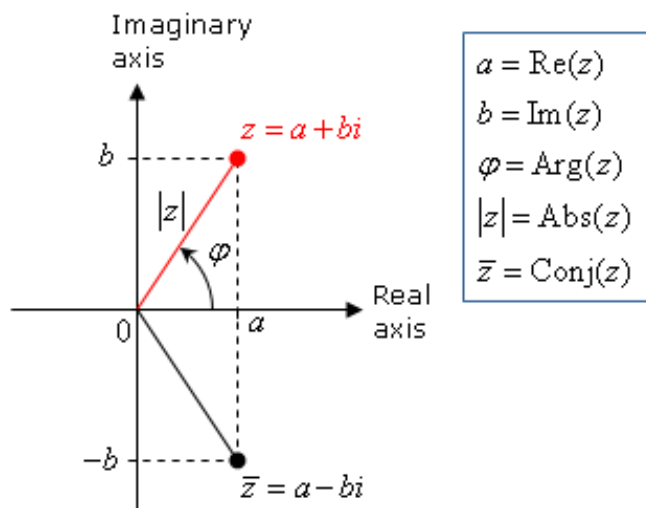
- $|z|^2 = z \bar{z}$, $z \in \mathbb{C}$
- $|z_1 \cdot z_2| = |z_1| \cdot |z_2|$, $z_1, z_2 \in \mathbb{C}$
- $|z_1 \cdot z_2 \dots z_n| = |z_1| \cdot |z_2| \dots |z_n|$, $z_1, z_2, \dots, z_n \in \mathbb{C}$
- $|z| = |\bar{z}|$, $z \in \mathbb{C}$
- $\left|\frac{z_1}{z_2}\right| = \frac{|z_1|}{|z_2|}$
- $|z_1| = |z_2| = 1$ и $z_1 z_2 \neq -1 \Rightarrow \frac{z_1 + z_2}{1 + z_1 z_2} \in \mathbb{R}$
- $\left|\sum_{i=1}^n z_i\right| \leq \sum_{i=1}^n |z_i|$, $z_i \in \mathbb{C}$

- $\left| \sum_{i=1}^n z_i w_i \right|^2 \leq \sum_{i=1}^n |z_i|^2 \sum_{i=1}^n |w_i|^2$ - Неравенство на Коши-Буняковски-Шварц за комплексни числа

Пример: Ако w е корен на полинома $P(z) = a_0 z^n + a_1 z^{n-1} + \dots + a_{n-1} z + a_n$, то и $\bar{w}$ е корен на $P(z)$.

Геометричен вид на комплексните числа

Комплексното число $z = a + bi$ може да бъде представено в координатна система като точка A с координати (a, b) .

Можем да разширим едномерното понятие за реална ос (числова права) до двумерна комплексна равнина. Тя се дефинира чрез две оси, които се пресичат под прав ъгъл в $O(0,0)$ точката:

- Реална ос (хоризонтална) – Re
- Имагинерна ос (вертикална) – Im

Така абсолютната стойност на z съответства на разстоянието от точката $A(a, b)$ до точката $O(0,0)$:

$$|z| = d(A, O) = \sqrt{a^2 + b^2}$$

Комплексно спрегнатото на z – $\bar{z}$,

съответства на точката $B(a, -b)$, симетрична на A спрямо реалната ос.

Наблюдаваме, че z и $\bar{z}$ са симетрични спрямо центъра на координатната система – $O(0,0)$.

Радиус-вектор: вектор с начало центъра на координатната система и край – произволна точка.

Тоест на дадено комплексно число z можем да съпоставим както и точка $A(a, b)$, така и радиус-вектора $\vec{OA}$, с начало $O(0,0)$ и край $A(a, b)$.

Има биекция между множеството от радиус-векторите и точките в равнината $\Rightarrow$ има биекция и между множеството на радиус-векторите и $\mathbb{C}$. Тоест свойствата на радиус-векторите важат и за комплексните числа – събиране, изваждане абсолютна стойност и т.н.

Разделяне на отсечка в дадено отношение: Нека A и B са дадени точки, съответстващи на комплексните числа z_1 и z_2 съответно. Нека C е точка от отсечката AB , разделяща я в отношение

$\lambda: \mu \neq -1$ или $\mu \vec{AC} = \lambda \vec{CB}$. Тъй като $\vec{AC} = z - z_1$ и $\vec{CB} = z_2 - z$, то $\mu(z - z_1) = \lambda(z_2 - z)$. Тоест

комплексното число, съответстващо на C е $c = \frac{\lambda z_2 + \mu z_1}{\lambda + \mu}$. Ако $\lambda : \mu = 1$, то $c = \frac{z_1 + z_2}{2}$, съответства на C – средата на отсечката AB .

Задача: Нека $ABCD$ е четириъгълник и нека точките M, N, P, Q, K, L са среди на отсечките AB, BC, CD, DA, BD, CA съответно. Докажете, че MN, NQ, KL се пресичат в една точка T , която разполовява всяка от тях.

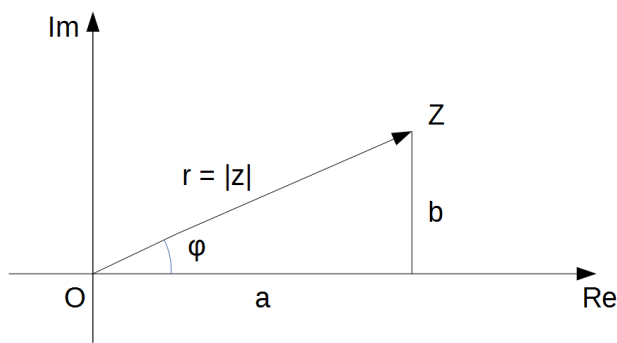
Упътване: Представете точките на четириъгълника като комплексни числа в комплексната равнина. Изразете средите на страните и диагоналите. Разгледайте средите на отсечките MN, NQ, KL и докажете, че са една и съща точка (едно и също комплексно число).

Пример: Геометричното място от точки z , които удовлетворяват уравнението $|z - z_0| = R$ е окръжност с център z_0 и радиус R ($|z - z_0|$ е разстоянието между две точки, чиито съответни комплексни числа са съответно z и z_0).

Пример: Геометричното място от точки z , които удовлетворяват уравнението $|z - z_1| = |z - z_2|$ е множеството от точки, равноотдалечени от z_1 и z_2 . Тоест $|z - z_1| = |z - z_2|$ е уравнението на симетрала на отсечка, с краища съответстващи на z_1 и z_2 .

Задача: Намерете геометричното място от точки, които съответстват на комплексното число z , удовлетворяващо условието $|2z| \geq |1 + z^2|$.

Тригонометричен вид на комплексните числа

Вече показахме, че между радиус-векторите и комплексните числа има биекция. Сега нека представим $z = a + ib$ като радиус-вектора $\vec{OZ}$. Нека $\vec{OZ}$ сключва ъгъл с мярка φ с положителната част на реалната ос. Ще наричаме φ аргумент на комплексното число z и ще означаваме с:

$$\varphi = \text{Arg } z$$

Аргументът може да е положителен или отрицателен в зависимост от ориентацията на ъгъла φ (положителен, ако φ е ориентиран обратно на часовниковата стрелка; отрицателен, ако φ е ориентиран по часовниковата стрелка). Когато $z = 0$ аргументът не е дефиниран, затова ще считаме, че $z \neq 0$.

Положението на точката z еднозначно се дефинира чрез декартови координати – (a, b) , както и чрез полярни координати – $r = |z|$ и $\varphi = \text{Arg } z$. Ще разгледаме как се представя z чрез аргумента и абсолютната си стойност:

$$a = r \cos(\varphi), \quad b = r \sin(\varphi)$$

$$\Rightarrow z = a + ib = r \cos(\varphi) + i r \sin(\varphi) = r(\cos(\varphi) + i \sin(\varphi))$$

$z = r(\cos(\varphi) + i \sin(\varphi))$, където абсолютната стойност е еднозначно дефинирана, а φ се дефинира еднозначно в интервал с дължина 2π . Аргумент, удовлетворяващ условието

$0 < \text{Arg } z \leq 2\pi$ се нарича *главен аргумент* на z и се означава с $\arg z$. Всеки друг аргумент на z може да се получи чрез прибавяне на $2k\pi, k \in \mathbb{Z}$.

Тригонометрично представяне на комплексно число:

$$z = |z|(\cos(\arg z) + i \sin(\arg z))$$

Следствие:

$$z_1 z_2 = |z_1| |z_2| (\cos(\arg z_1 + \arg z_2) + i \sin(\arg z_1 + \arg z_2)) \quad (1)$$

$$z_1 z_2 = |z_1 z_2| (\cos(\arg(z_1 z_2)) + i \sin(\arg(z_1 z_2))) \quad (2)$$

$$(1) \text{ и } (2) \Rightarrow \arg(z_1 z_2) = \arg z_1 + \arg z_2 + 2k\pi, k \in \mathbb{Z}$$

$$\text{Аналогично } \arg\left(\frac{z_1}{z_2}\right) = \arg z_1 - \arg z_2 + 2k\pi, k \in \mathbb{Z}$$

Ъгъл между прави a (през точки A_1 и A_2) и b (през точки B_1 и B_2):

$$\sphericalangle(a, b) = \sphericalangle(\overrightarrow{A_1 A_2}, \overrightarrow{B_1 B_2}) = \arg \overrightarrow{A_1 A_2} - \arg \overrightarrow{B_1 B_2} = \arg(a_1 - a_2) - \arg(b_1 - b_2) = \arg \frac{a_1 - a_2}{b_1 - b_2}$$

Формула на Моавър: $z^n = |z|^n (\cos(n \cdot \arg z) + i \sin(n \cdot \arg z))$

Забележка: Може да се докаже по индукция, използвайки горното свойство

Задача:

Намерете:

a) $(-1 + i\sqrt{3})^9 - (1 + i\sqrt{3})^9$	Отг. 2^{10}
b) $(1 - i\sqrt{3})^3 (1 + i)^{10}$	Отг. $-256i$
c) $\left(\frac{1+i}{\sqrt{2}}\right)^{1990} + \left(\frac{1-i}{\sqrt{2}}\right)^{1990} + \left(\frac{1+i}{\sqrt{2}}\right)^{1994} + \left(\frac{1-i}{\sqrt{2}}\right)^{1994}$	Отг. 2^{10}
d) $z^{158} + z^{152} + \frac{2}{z^{122}}, \text{ ако } z + \frac{1}{z} = 1$	Отг. -2

Корен от комплексно число:

Нека $z \neq 0$ е комплексно число и n е естествено число. *Корен n -ти* от z се дефинира като такова комплексно число w , където:

$$w^n = z$$

Означаваме $w = \sqrt[n]{z}$

Прилагаме Формулата на Моавър:

$$z^n = |z|^n (\cos(n \cdot \arg z) + i \sin(n \cdot \arg z)) \text{ и тригонометричните представяния:}$$

$$z = |z|(\cos(\arg z) + i \sin(\arg z)) \quad w = |w|(\cos(\arg w) + i \sin(\arg w))$$

$$w^n = |w|^n (\cos(n \cdot \arg w) + i \sin(n \cdot \arg w)) = z = |z|(\cos(\arg z) + i \sin(\arg z))$$

$$\Rightarrow |w|^n = |z|, \quad n \cdot \arg w = \arg z + 2k\pi$$

$$|w| = \sqrt[n]{|z|}, \quad \arg w = \frac{\arg z + 2k\pi}{n}$$

$$\text{Тоест } w = \sqrt[n]{z} = \sqrt[n]{|z|} \left(\cos\left(\frac{\arg z + 2k\pi}{n}\right) + i \sin\left(\frac{\arg z + 2k\pi}{n}\right) \right), \quad k \in \mathbb{Z}$$

При $k = 0, 1, 2, \dots, n-1$ получаваме n различни комплексни корена, след което корените започват да се повтарят. Тоест имаме периодичност, която ни дава точно n различни комплексни корена.

Задача: Намерете $\sqrt[3]{27i^5}$

$$\text{Отг. } 3 \left(\cos \frac{(4k+1)\pi}{6} + i \sin \frac{(4k+1)\pi}{6} \right), \quad k=0,1,2$$

Задача: Докажете, че всички комплексни числа a и b удовлетворяват равенството

$$2(|a| + |b|) = |a+b-2\sqrt{ab}| + |a+b+2\sqrt{ab}|, \text{ където } \sqrt{ab} \text{ е един от двата корена на } ab$$

Задача: Докажете, че всички комплексни числа a и b удовлетворяват равенството

$$|a+b| + |a-b| = |a+\sqrt{a^2+b^2}| + |a-\sqrt{a^2+b^2}|, \text{ където } \sqrt{a^2+b^2} \text{ е един от двата корена на } a^2+b^2$$

Задача: Решете уравнението $(x+i)^n + (x-i)^n = 0, \quad n \in \mathbb{N}, \quad n > 1$

$$\text{Отг. } x = \cot g \frac{\pi + 2k\pi}{2n}$$

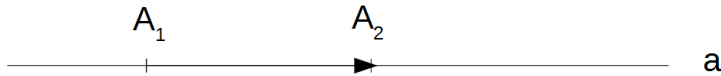
Задача: Дадени са три еднакви квадрата $ABCD, BEFC, EPQF$. Да се докаже, че

$$\sphericalangle ACD + \sphericalangle AFD + \sphericalangle AQD = \frac{\pi}{2}$$

КОМПЛЕКСНИ ЧИСЛА В ГЕОМЕТРИЯТА

Успоредност и перпендикулярност

1. Успоредност на правите a и b

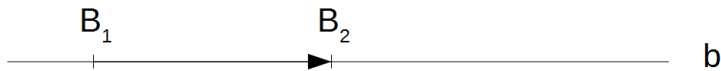

$$a \parallel b \Leftrightarrow \overrightarrow{A_1 A_2} \parallel \overrightarrow{B_1 B_2}$$

$$\Leftrightarrow \angle(\overrightarrow{A_1 A_2}, \overrightarrow{B_1 B_2}) = 0 \text{ или } \pi$$

Нека комплексните числа

a_1, a_2 и b_1, b_2 съответстват на точките A_1, A_2 и B_1, B_2 .

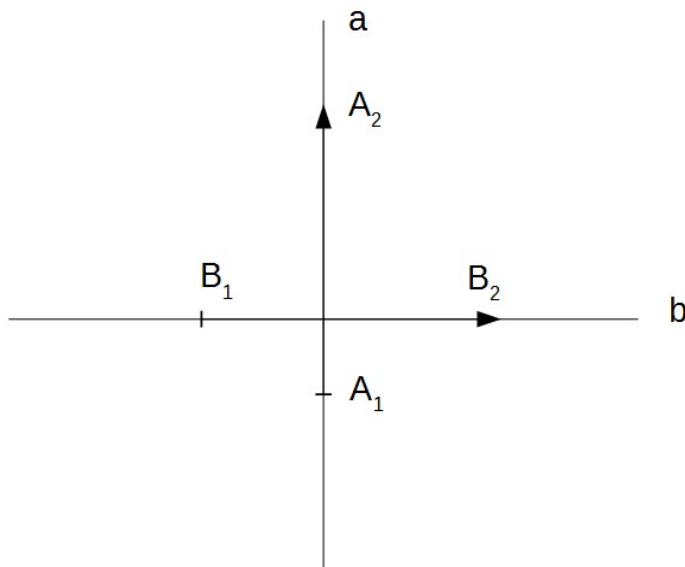

$$a \parallel b \Leftrightarrow \arg \frac{a_1 - a_2}{b_1 - b_2} = \{0, \pi\}$$

$$\Leftrightarrow \frac{a_1 - a_2}{b_1 - b_2} \in \mathbb{R}$$

$$\Leftrightarrow \frac{a_1 - a_2}{b_1 - b_2} = \overline{\left(\frac{a_1 - a_2}{b_1 - b_2} \right)} \Leftrightarrow (a_1 - a_2)(\bar{b}_1 - \bar{b}_2) - (\bar{a}_1 - \bar{a}_2)(b_1 - b_2) = 0$$

2. Перпендикулярност на правите a и b

$$a \perp b \Leftrightarrow \overrightarrow{A_1 A_2} \perp \overrightarrow{B_1 B_2}$$

$$\Leftrightarrow \angle(\overrightarrow{A_1 A_2}, \overrightarrow{B_1 B_2}) = \frac{\pi}{2} \text{ или } \frac{3\pi}{2}$$

Нека комплексните числа

a_1, a_2 и b_1, b_2 съответстват на точките A_1, A_2 и B_1, B_2 .

$$a \perp b \Leftrightarrow \arg \frac{a_1 - a_2}{b_1 - b_2} = \left\{ \frac{\pi}{2}, \frac{3\pi}{2} \right\}$$

$$\Leftrightarrow \frac{a_1 - a_2}{b_1 - b_2} \in \text{Im}$$

$$\Leftrightarrow \frac{a_1 - a_2}{b_1 - b_2} = -\overline{\left(\frac{a_1 - a_2}{b_1 - b_2} \right)} \Leftrightarrow$$

$$(a_1 - a_2)(\bar{b}_1 - \bar{b}_2) + (\bar{a}_1 - \bar{a}_2)(b_1 - b_2) = 0$$